

Литература и медии

Калина Лукова

Literature and Media: *The research problematizes the juxtaposition literature – media in the following aspects: characteristics of the literary and media story; transformations of literary plots, heroes and genres in media congruences; the figure of the journalist as a writer and of the writer as a journalist; the literature's status in the media – the literature as "an endangered specie", etc..*

Key words: *literature, media, writer, journalist, transformations*

ВЪВЕДЕНИЕ

Изследването представя корелацията литература–медии в актуален хуманитарен контекст. Съвременната хуманитаристика е конфронтирана от присъствието на тези конкурентни културни парадигми, което налага съпоставителното им разглеждане. Интересуващата ни сравнителна проблематика се свързва с трансформиращите влияния между литература и медии по отношение на: медиа-спецификата на книгата; взаимодействието между литературен текст и медиатекст в хибридни жанрови форми; граничната семантика на публицистиката; моделиращото присъствие на литературата в медиите и създаването на нови литературно-медийни конструкции; мултитехнологичните деструкции в литературното и журналистическото писане, и разколебаването на традиционните фигури на писателя и журналиста.

Чрез представения текст се опитваме да се включим в съвременните полемики за метаморфозите на книгата и медията в постгутенберговата епоха.

Устойчивите взаимоотношения между литература и медии се проявяват в аспектите на: книгата и генезиса на медиите; рефлексивните проекции на книгата в медиалогичните модели; съвременните литературни и медиаморфози. Двупосочните влияния и трансформативни процеси между литература и медии водят до необходимост да се идентифицират и анализират хибридни литературно-медийни модели в мултимедийното общество; да се дискутират постмодерните представи за взаимодействието литература–медии, като: интернет литературна журналистика, новата „нова журналистика“, „журналистика без журналисти“, мултимедийни книги, „изливаща се култура“, „култура на нетърпението“, „култура на складирането“, „версията на мъртвото дърво“ („dead tree version“).

ИЗЛОЖЕНИЕ

Явно, отношението между журналистиката и литературата е интересувало още О. Уайлд, който афористично твърди, че журналистиката не е четивна, а литературата никой не я чете. Около век по-късно Волфганг Бул задава тревожния въпрос: „Казват, че нямало нищо по-старо от вчерашния вестник. Биха ли могли тогава романът и стихотворението да бъдат по-актуални от вестника, който води всекидневната документация на времето“ [1]. „Журналистиката несъмнено е по-млада от литературата, журналистиката не е нищо друго освен всекидневната изява на литературата“, продължава Бул, включвайки се в свръхмодерния дебат за книгата и медията.

В българския контекст осмислянето на книгата като медия е спорадично и се свързва с изследванията на Георги Лозанов, Ани Гергова, Милена Цветкова. В статията си „Книгата преди, по време и след книгата“ [2] Г. Лозанов проблематизира книгата като медия. Тя трябва да се освободи от фетишизиране и сакрализация, да се възстанови генеалогичната и връзка с медийната публичност, да се анализира като първата медия, задава модела на масовата комуникация.

По принцип комуникационни посредници са езикът, знаците, писмеността, книгата, пресата, радиото, телевизията, интернет, предхождани от архетипите огън,

пушек, огнище и т.н. Според Ани Гергова, книгата е близка до средствата за масова комуникация в следните аспекти: книгата е функциониращ обект и субект, който взаимодейства със социалните субекти и се включва в системата на социалните комуникации; в процеса на книгата може да се открият основните елементи на комуникационната верига: източник (автор и писане), съобщение (текстът), канал (материалният носител), реципиент (читател), обратна връзка (отзив, цитиране, рецензия и др.), информационен шум (манипулиране, цензуриране, фалшифициране, плагиатство и т.н.) [3].

Сериозно изследователско внимание в доказване на идеята за книгата като медия отделя М. Цветкова. В статията си „За новия стар смисъл на книгата като медия“ тя оборва мненията, че книгата не е средство за масова комуникация. А те са:

- книгата не винаги носи и разпространява масова информация, тя носи много често тясноспециализирано знание;
- книгата не преследва бързина, незабавност и едновременност на предаването, а е по-скоро фонд за трайното, непреходното и внимателно обмисленото;
- комуникаторът (авторът) при книгата не е групов комуникационен обект, подвластен на корпоративна дисциплина и произвеждащ под контрола на медийната политика на институцията, а е автономен, творещ и генериращ идеи и текстове;
- целта на комуникатора при книгата много рядко е информационно въздействие (защото много лесно се разпознава като такава), а информационен обмен и взаимодействие;
- съдържанието, „съобщението“ при книгата не е длъжно да съвпада с публикационната програма на медията;
- аудиторията на книгата само в някои случаи може да се нарече масова, при четенето не съществува синхронността, симулативността, всеприсъствието при възприемането на „паралелните“ медии, четенето е по-скоро интимно, отколкото публично, по-скоро анархистично, отколкото дисциплинирано и т.н.;
- процесът на комуникация с книгата е много по-близък и често по-ефективен от най-емпатично настроеното междуличностно или индивидуално общуване.

Отричайки всичко това, М. Цветкова твърди, че „книгата в действие“ обхваща целия комуникационен цикъл в неговата пълнота и завършеност. Авторът, като комуникатор и инициатор на комуникацията, текстът (съобщението) и читателят (реципиентът) са в непрекъснато взаимодействие и в една и съща последователност.

М. Цветкова търси автентичния смисъл на книгата като медия и чрез т. нар. генеалогичен подход. Тя се опира на идеите на Е. Хол, Х. Хас и М. Маклуън за човешките артефакти (книгите, телефонът, телевизорът, компютърът) като телесни екстензии. Много важна е идеята на Маклуън („Законали на медиите“) за „писаното слово като медия“. Оттук и увереността, че книгата е универсална медия.

Според М. Цветкова книгата е интровертен тип медия, защото е средство за самообщуване. Тя следва логиката на информационния процес: „търсене-откриване-преработване-предаване“. Книгата, според цитирания автор, може да се определи и като синтетичен тип медия, защото предлага синтетичен тип комуникация [5].

Дебатът книга-медия се свързва с важния проблем за еволюцията на книгата и четенето в Постгутенберговата епоха.

В историята на книгата тя променя формата си, като материалната ѝ реализация се минимизира и напуска класическото определение за две корици и книжно тяло. В движението печатна книга – аудио и аудиовизуална книга – дигитална книга, електронната книга е „вододел“, според Дик Брас от Microsoft. Електронните книги променят традиционното четене като телесна функция и налагат

четенето "hands free" (свободни ръце). Най-големият в света интернет магазин Amazon съобщи през август 2010 год., че за първи път електронните книги са превишили по продажба хартиените си първоизточници. Новите технологии за четене Kindle, Kindle DX и базираните на Android съществено са задминали продажбите на класическите книги (съотношението е 100:180, без да се отчитат безплатно разпространяваните електронни книги).

Същевременно, съвременните мултимедийни книги са доказателство за извършващия се сега обратен процес на синкретизъм, на сливането на всички медийни канали и технологии в една среда, отново наричана книга. Например, мултимедийната версия на „Алиса“ на руския пазар е синтез от всички медии във формата на интерактивна книга: текст на английски и руски, речник, езикови и литературни коментари, биография на Л. Карол, 7 часа аудио-разказ, триизмерна анимация, говорещи илюстрации, слайд-шоу с класическа музика, възможности за намеса на читателя в интерактивни игри, в оформянето на дизайн, шрифт и т.н. [6].

М. Цветкова отбелязва още един любопитен факт в модерното съполагане книга:медия – устройствата за четене на е-книги все повече се оприличават на книжното тяло, защото са двустранични (с два екрана – ляв и десен), гъвкави на принципа на кориците и даже – в кожени подвързии [7].

"Безтелесните" книги и медии (съвременните мултимедийни книги и online медии) са еволюция от взаимодействието литературен текст и медиатекст, проявяващо се в междутекстови връзки, трансформативност, жанрови смесвания. Двупосочността е видима в олитературяването на журналистически жанрове (фейлетон, пътепис, очерк) и медиатизирането на литературни форми (медийна проза, репортерски разказ, документален роман). Характерен хибриден жанр е публицистиката, чийто генезис извежда проблема за граничността между литература и журналистика.

Литературата присъства както в традиционните, така и в свръхмодерните медии. Наративните техники в печата създават т. н. литературно новинарство, репортажна литература, понятието „нова журналистика“.

Трансформативните модели в електронните медии могат да се групират специфично:

1. Литература и радио – радиопортрет, радиопиеса, фичър.
2. Литература и телевизия – литературно-телевизионни разкази; tv разказвачи на човешки истории и форматни образи в риалити формати; трансформации на булевардния роман в мелодрамата и телевизионния сериал.
3. Интернет литературна журналистика (новата „нова журналистика“) – глобален разказ, граждани репортери, електронен диалог, online изповед; блоговеразкази; съчетаване на web технологии с наративни техники.

Съпоставително изследване върху литературно–медийен текст или формат се насочва към посочените хибридни жанрове: медийна проза, репортерски разказ, литературно новинарство, блог разказ, online изповед, tv сериал и мелодрама, риалити формати. Тези процеси мотивират и модерните полемики за „смъртта на автора“ и „журналистика без журналисти“, доколкото класическите образи на писателя и журналиста също се трансформират в съвременни виртуални образи – блог писатели и журналисти.

Осмислянето на взаимодействието между литература и медии води до постмодерни назовавания, като: „култура на складирането“, „изливаща се култура“, „общност на интернавтите“ като съвременна читателска общност, четене "best-of" и др.

Всеки един от посочените литературно-медийни конструкти е интересен и перспективен обект на изследване. Например, медийната проза или репортажната литература проектират т. нар. литературна журналистика или взаимодействието между „журналистика и разказ, като предизвикателство за XXI век“ (Томас Елой

Мартинес): „Всяка сутрин... редакторите на вестници отиват на работа, чудейки се как ще разкажат историята, която читателите им са видели и чули десетки пъти по телевизията и радиото същия ден... В броя на „Ню Йорк Таймс“ четири от шестте статии на първа страница имаха забележителна обща черта: когато съобщаваха новина и четирите я разказваха чрез преживяванията на определена личност, на парадигматичен герой, който сам отразяваше всички аспекти на дадената новина. Стремещт на онези статии беше читателят да идентифицира чуждата съдба със своята“ [8].

Така журналистиката се освобождава от канона на новината, подчинена на шестте класически въпроса: какво, кой, къде, кога, как и защо, превръщайки отговорите им в литературен наратив.

Показателен е и моделът на литературно-телевизионните жанрови разкази, които доказват, че новата tv журналистика се променя – от телевизионно-журналистическа в разказно-литературна. Съпоставителното изследване на П.Иванова посочва следните трансформации: „Риалити форматите са нов вид tv разказвачи на т. нар. човешки истории. Те заимстват литературното разказване – влизат в ролята tv разказвач чрез tv способности. Новата tv журналистика разширява функциите на екранен разказ, като се превръща в разказвач, а не в анализатор на процеси и явления“. Извъшва се „трансформация между литературен разказ и класическа tv журналистика“ [9].

За Интернет литературната журналистика ще отбележим само, че популярният жанр блог използва също наративни техники и често асоциира класическия литературен дневник. Не по-малко популярните форуми проектират „салонната“ култура на XVIII и XIX век с присъщата ѝ нарация.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В напрегнатия дебат за „литературната отстъпчивост“ и „медийната агресия“ става все по-ясно, че за да се изследват и използват новите мултимедии, трябва да се познава културата на книгата.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Бул, Волфганг. Журналистика и литература – утопия ли е това? – Български журналист, 1988, кн. 10, с. 38.

[2] Лозанов, Г. Книгата преди, по време и след книгата. – Литературен вестник, бр. 13, 2000, с. 1-2.

[3] Вж. Гергова, А. Книгознание, София, 1996.

[4] Цветкова, М. За новия стар смисъл на книгата като медия
<<http://www.bib.bg/Tsvetkova.2003.htm>>

[5] Цветкова, М. Идеята – първата медия. <http://liternet.bg/publish3/mtzvetkova/ideata.htm>.

[6] Вж. Цветкова, М. Книгата като тяло – Култура, 2005, бр. 7.

[7] Пак там.

[8] Мартинес, Т. Елой. Журналистика и разказ: предизвикателства за XXI век. – В: Литературата, 2008, кн. 4, с. 31.

[9] Иванова, П. Телевизионни жанрове в праймтайма на БНТ1, bTV и Нова телевизия. Модел на литературно-телевизионните жанрови разкази. – В: Литературата, 2008, кн. 4, с. 215, 225.

За контакти:

Проф.дфн Калина Грозева Лукова, Бургаски свободен университет,
e-mail lukova@bfu.bg, тел.056/900 543

Докладът е рецензиран.